

Östersjölaxälvar i Samverkan

Yttrande

Datum	Målnummer	Mottagare
2023-05-01	M 2693 - 22	Östersunds tingsrätt Mark och miljödomstolen Box 708 831 28 Östersund

Angående ansökan från Testebo Kraft AB om omprövning av villkor för att uppnå moderna miljövillkor för anläggningen Strömsbro vattenkraftverk, Gävle kommun.

För att vara tydlig vill vi direkt framhålla att vi anser att det inte ska finnas något kraftverk i Strömsbro, längst ner i Testeboån. Testeboån är alldeles för värdefull för det. Strömsbro kraftverk är ett av de absolut största hoten den biologiska mångfalden i Testeboån. Kraftverkets konsekvenser på miljön är den främsta orsaken till att Testeboåns ursprungliga bestånd av lax en gång i tiden slogs ut från Testeboån.

Eftersom det formellt sett faktiskt inte finns något kraftverk i Strömsbro yrkar vi i första hand på att ansökan om omprövning av Strömsbro vattenkraftverk måste avvisas. Det saknas tillstånd som omfattar dagens verksamhet i Strömsbro kraftverk. En omprövning är därmed inte möjlig.

Vid åtminstone tre tillfällen har tillståndsfrågan utretts för Strömsbro kraftverk och slutsatsen har vid samtliga tillfällen blivit att tillstånd saknas för Strömsbro kraftverk. De tre tillfällena är utredningen "Testeboån för rekreation och fritid" 1972, tillsynsanmälan från fiskeföreningen Flugfiskarna 1987 och tillsynsanmälan från Älvräddarna 2017. De två tillsynsanmälningarna resulterade i föreläggande om att söka tillstånd för Strömsbro kraftverk. Någon ansökan om tillstånd kom inte in varpå körförbud för kraftverket till slut inträdde december 2018.

Som andrahandsyrkande förväntar vi oss att Strömsbro kraftverk verkligen miljöanpassas så att uppsatta mål nås. Främsta målen är bevarandemål för Testeboåns Natura 2000-områden, Havs- och vattenmyndighetens förvaltningsmål för laxen och miljö kvalitetsnormer. Bevarandemål för laxen i Testeboåns Natura 2000-områden och Havs- och vattenmyndighetens förvaltningsmål för de vilda laxbestånden är mycket tydliga och mätbara. Minst 80 procent av den potentiella produktionen av laxsmolt ska nyttjas. Tack vare att Testeboån är ett av Sveriges tre indexvattendrag för laxen i Östersjön kan Testeboån rentav vara det vildlaxvattendrag i Sverige som det finns bäst kunskap om laxbeståndets

status och laxens vandringsbeteende. Vi vet att produktionen av laxsmolt i Testeboån i dag är mellan 10 och 20 procent jämfört med den potential som finns i Testeboån. Laxbeståndet som nu finns i Testeboån är etablerat med hjälp av utsättningar av laxyngel från Dalälven under många år. Det sista laxynglet sattes ut i Testeboån 2006. Vid fortsatt drift i Strömsbro kraftverk med nuvarande villkor eller med villkor i linje med sökandes villkorsförslag kan Testeboåns laxbestånd inte utvecklas till något mer än som det är idag.

Riktvärdena för fiskvandring förbi ett miljöanpassat vattenkraftverk är minst 90 % passageeffektivitet för fisk upp- och nedströms och max 3 dygns fördröjning. Med sökandes villkorsförslag når vi inte på långa vägar dessa värden. Vi vill återigen erinra om att Testeboån är klassats som ett av få återstående vildlaxvatten runt Östersjön och att Testeboån är utpekad som Natura 2000-område. Därtill ska vi nu ha i åtanke att Strömsbro kraftverk är ett klass 3-kraftverk. Sammantaget måste Testeboåns naturvärden väga tyngre än den ringa elproduktionen i Strömsbro kraftverk. Gävle kommun har senast i februari 2022 erbjudit sig att köpa Strömsbro kraftverk för att ta vara på möjligheten att med hjälp av Vattenkraftens miljöfond avveckla kraftverket. Sökande har avböjt det erbjudandet. Om Strömsbro kraftverk nu trots allt ska drivas vidare förväntar vi oss att sökande levererar en miljöanpassning värd namnet. Dessvärre tyder sökandes villkorsförslag inte på det.

Synpunkter på sökandes villkorsförslag

2. Befintligt intagsgaller ska utbytas från ett 18 mm galler till ett galler som har en spaltvidd av maximalt 14 mm.

Synpunkter: Gallret som anlades 2014 för att avleda smolt är i grunden felkonstruerat. Trots kunskap om att vinkeln mellan strömriktningen och gallret måste vara ≤ 30 grader för att få rätt funktion anlades gallret i 90 grader mot strömriktningen vid de flesta förekommande flöden under smoltutvandringen. Därtill är spaltvidden så stor som 18 mm.

Tre olika studier visar att i storleksordningen 60–75 % av laxsmolten passerar igenom gallret. (Moberg 2017, SLU Aqua 2022 och Sportfiskarna 2023).

Att byta till en spaltvidd på 14 mm kommer att öka avledningen, men inte i den grad som krävs för att nå god funktion eftersom vinkeln mellan strömriktningen och gallret förblir densamma. Tack vare uppföljningen av smoltutvandringen under många år vet vi att en betydande del av laxsmolten lämnar Testeboån redan efter ett år med en längd på endast 10 till 11 centimeter. En så liten smolt följer obehindrat vattenströmmen genom gallret. Om strategin är att med den redan från början felkonstruerade avledaren fysiskt hindra smolt från att ta sig genom gallret måste spaltvidden minskas till 10 mm.

3. I område framför befintligt intagsgaller ska anläggas en läns med en smoltgardin. Länsen ska vara ca 10 m lång och anläggas vid den ö som finns strax framför intagsgallret.

Synpunkter: "Läns med smoltgardin" utgörs av två rostangripna plåtlänsar som legat längs stranden delvis sjunkna uppströms dammen i Strömsbro i omkring 30 år. "Smoltgardinen" består av ungefär 20 cm bred plåt som är fastsvetsad på länsarna. Att lägga ut dessa länsar som beskrivits i kompletteringarna till ansökan kommer inte få någon märkbar effekt på smoltavledningen. Anledningen är att smolt strävar efter att förflytta sig nedströms med så lite energi som möjligt. När smolt stöter på länsen och det starkaste flödet är under länsen har smolten ingen drift att anstränga sig för att undvika följa strömriktningen. D.v.s. smolten simmar under länsen. Om någon smolt trots allt skulle följa länsen så finns det ingen flyktöppning där länsen enligt det kompletterande dokumentet till ansökan ska fästas på dammen. Smolten kommer alltså till slut ändå passera under "smoltgardinen" och följa vattenströmmen genom intagsgallret, alternativt fastna mot gallret. Dessutom är länsarna alldeles för korta för att täcka framför allt sträckan som den övre länsen beskrivs ska täcka.

- A. Vid dammen ska finnas en fiskväg (i äldre domar benämnd fisktrappa) som tillser att underlätta för vandrande arters möjlighet att passera dammen. Vattenföringen i fiskvägen ska vara i enlighet med följande:
 1. Genom fiskvägen ska under tiden 1 november till vårfloden (april/maj) släppas 0,5 m³/s.
 2. Genom fiskvägen ska under tiden vårfloden till den 31 oktober släppas 1,5 m³/s när tillrinningen överstiger 4,5 m³/s och 1,0 m³/s när tillrinningen är 4,5 m³/s eller därunder.

Synpunkter: Föreslagna flöden har gällt vid Strömsbro kraftverk i många år. Alla vet att dessa flöden inte är tillräckliga. För att nå bevarandemålen för Testeboåns Natura 2000-områden, Havs- och vattenmyndighetens förvaltningsmål för laxen och miljö kvalitetsnormer finns ingen annan lösning än att en fortsatt drift av Strömsbro kraftverk förses med villkoret att kraftverket ska vara stoppat under fiskvandningsperioden. Det innebär fr.o.m. att smolten börjar lämna ån t.o.m. att lekvandringen avslutas, 15 april till 31 oktober. Övrig tid ska MLQ, 2,9 m³/s, eller tillrinningen om den är lägre rinna förbi kraftverket. De av sökandes föreslagna vattenföringarna för fisken är absolut orimliga med tanke på Testeboåns höga naturvärden, och då inte minst just i forsen förbi Strömsbro kraftverk.

I kompletteringar till ansökan 2023-01-20 beskrivs att sökanden kan tänka sig gå med på att Strömsbro kraftverk ska vara stoppat ett dygn per vecka under perioden 1 juli t.o.m. 15 oktober, så som ett föreläggande från länsstyrelsen nu krävt under flera år. Data från fiskräknaren i Strömsbro visar att antalet laxar och öringar som passerar fiskräknaren ökar dessa stoppdygna. Vi ser också en stor skillnad om stoppet förlängs till två dygn, vilket visar att ett dygn är för kort tid för att fisken ska hinna lämna kraftverksutloppet, söka sig bort

mot forsen och ta sig upp förbi kraftverket. För att åtminstone närma oss målet max tre dygns fördröjning på fiskvandringen måste kraftverket vid fortsatt drift vara stoppat två dygn två gånger per vecka. Men återigen: Lösningen för att nå alla mål är att en fortsatt drift av Strömsbro kraftverk förses med villkor att kraftverket ska vara stoppat under fiskvandningsperioden, 15 april till 31 oktober.

B. Intagsgallret vid dammen ska mellan den 1 november och till och med efter avslutad vårflod vara uppfällda på sådant sätt att de inte riskerar att skadas av is och islossning.

Synpunkter: Uppenbarligen saknar sökande och inkopplade konsulter och ombud grundläggande kunskaper om de aktuella fiskarters beteende och om den aktuella avledaren. Intagsgallret fälls upp när det är i funktion, och fälls ner vintertid för att inte skadas av is och islossning. Inte tvärtom som i ansökan.

Enligt sökandes villkorsförslag ska intagsgallret vara i funktion från det att vårfloden är avslutad. Det innebär i praktiken att gallret ska sättas på plats efter avslutad smoltutvandring.

Det enda rätta är som nämnts även här ovan att om Strömsbro kraftverk ska drivas vidare så ska kraftverket vara stoppat under fiskvandningsperioden, 15 april till 31 oktober.

Kommentarer angående några felaktiga påståenden i ansökan:

Sid. 5 i ansökan

- Det är troligen i samband med anläggandet av fabriken som den östra grenen får sitt nuvarande utseende. Detta då det talas i flera historiska källor om att arbetena med den östra grenen påbörjades år 1849 och var direkt kopplade till anläggandet av fabriken. Ett led i den nya fabriken var att säkerställa effektiv tillgång till vattenkraft som ifrån början erhöles via vattenhjul. Det är därmed extremt troligt att den kanalisering som leder delar av Testeboån in mot fabriken är skapad vid denna tid, något annat synes direkt otroligt.

Kommentar: "Östra grenen" hade sitt i princip nuvarande utseende långt innan fabriken började anläggas. Nedanstående karta från 1788 t.v. överensstämmer mycket väl med dagens karta till t.h. Såväl överst som nederst i den östra grenen fanns 1788 dammar som reglerade flödet in till dåvarande kvarn och till bränneri. Däremot saknas damm över huvudfåran/stora strömmen där nuvarande damm är belägen.

Kartor över platsen för Strömsbro kraftverk. Kartan t.v. är från 1788 och kartan t.h. visar hur det ser ut i dag.

Sid. 6 i ansökan

De sista åtgärder som kom att göras när det gäller turbinerna var att man någon gång på 1980-talet kom att installera två nya turbiner, på 70 respektive 30 kW. Denna installation föregicks av en dialog med länsstyrelsen och fiskerintendenten och handlade om att byta ut en på den västra sidan av ån liggande turbin om 120 hk. Bytet ansågs vid denna tid acceptabelt mot att verksamhetsutövaren gick med på att släppa mera vatten i fiskvägen. Därmed sågs det av alla inblandade inte som en tillståndspliktig ändring varför några tillstånd inte söktes. Och denna överenskommelse låg även till grund för 1993 års omprövning och det är mot denna bakgrund som dåvarande kraftverksägare inte motsatte sig Kammarkollegiets omprövning eftersom det ökade spillet av vatten hade verksamhetsutövaren redan kompenenserats för.

Kommentar: På åns västra sida har ingen elproduktion skett på många decennier. Det är faktiskt okänt var det skulle ha skett. Det finns inte ett enda spår efter någon elproduktion på den sidan av ån. Så påståendet att de två senast installerade turbinerna som installerades

i Strömsbro kraftverk på 1980-talet skulle vara någon form av byte mot en turbin på åns vänstra strand saknar grund. De vattenmängder i fiskvägen som fastställdes av Vattendomstolen 1993 utgörs i stället av den förväntade mängden på 5 % av medelvattenföringen som den då sedan 1987-07-06 förelagda tillståndsprövningen skulle gett plus de 0,8 m³/s som Gävle kommun hade rätt enligt en dom från 1967 att ta ut till gävlebornas dricksvatten från Testeboån strax uppströms dammen i Strömsbro och som vid det laget nyligen hade upphört. Det handlade alltså om en ren kohandel. Det blev mer vatten i fiskvägen jämfört med praxis på den tiden och Per Nilsson blev nöjd för att den gången slippa tillståndsprövning. Ett avtal om detta upprättades 1992-06-02 mellan sökanden och Gävle kommun.

[Strömsbro kraftverk har mycket stor negativ inverkan på områdets värde för friluftsliv och rekreation.](#)

I ansökan påstås att någon negativ påverkan på Testeboåns värde för friluftsliv och rekreation inte uppstår vid fortsatt drift av kraftverket. Med sökandes villkorsförslag kan ett påstående att friluftsliv och rekreation inte skadas knappast bli mer fel. Som redan beskrivits finns ingen möjlighet att nå den potential Testeboån har som vildlaxvatten ifall Strömsbro kraftverk får drivas med de villkor sökande föreslår.

Idag finns endast få vildlaxvatten kvar. El kan vi producera på många olika sätt. Men vildlaxvattnet Testeboån kan vi bara ha på en plats, och det är i Testeboån. Ett vildlaxvatten är numera tyvärr något unikt i och med att så många bestånd av vildlax slagits ut. För de orter som har lyckats att ha ett vildlaxvatten in på knuten är det oerhört värdefullt för friluftsliv och rekreation.

[Övrigt om Strömsbro kraftverk att beakta i denna prövning:](#)

[Skicket på Strömsbro kraftverk](#)

Strömsbro kraftverk och tillhörande anläggningar har ett kraftigt eftersatt underhåll. Den allvarligaste bristen är läckaget från intagskanalen resp. intagstuben som leder vattnet till turbinerna. Stora, och ökande, mängder vatten faller ner i utrymmet under intagskanalen och rinner ner under angränsande byggnad som ägs av Varpen AB. Det är bara en tidsfråga innan intagskanalen brister med katastrofala följder för egendom som följd. Intagstuben som leder vatten under mark till den vänstra turbinen sett i strömriktningen har sprungit läck flera gånger de senaste åren och lagats provisoriskt med fogskum. Hur ser Mark- och miljöödomstolen på dessa omständigheter?

Fisk simmar upp i Laxkarsbäcken

Ett problem som uppstår när sökande väljer att tappa vatten i den s.k. Laxkarsbäcken, (se den röda markeringen på kartan). Vid dessa tillfällen simmar en betydande del av de lekvandrande laxarna och öringarna upp i Laxkarsbäcken i stället för att fortsätta upp mot dammen och fiskvägen. I Laxkarsbäcken kommer fisken inte längre än upp till den öppnade dammluckan med följd fisken hoppar och hoppar mot flödet under luckan. Det finns ingen anledning att tappa vatten i Laxkarsbäcken annat än när intagskanalen ska tömmas. Problemet löses lämpligast med ett villkor att inget vatten ska tappas i Laxkarsbäcken när kraftverket är i drift. Därtill bör sökanden åläggas att anlägga ett galler längs ner i Laxkarsbäcken så att lax och öring hindras från att simma upp i Laxkarsbäcken då tappning där trots allt sker.

Problem med isbildning på dammen

Samtliga luckor måste gå att öppna och stänga även vintertid. Vid isbildningen i början av vintern har det hänt flera gånger att dammen svämmar över p.g.a. att dammluckorna inte går att öppna. Senast januari 2020 skedde det trots att flödet då endast var omkring 25 m³/s. Vid dessa tillfällen orsakar dammen problem med översvämningar i södra Forsby. Räddningstjänsten har flera gånger varit på väg att spränga dammen i Strömsbro för att undvika översvämning uppströms dammen.

Besvärlig issituation vid dammen i Strömsbro. Dammen helt översvämmad i januari 2020 trots en vattenföring på endast ca 25m³/s. Ingen reglering av vattenföringen var möjlig p.g.a. att samtliga dammluckor var fastfrusna.

Utbyggnadsvattenföring med väveriets vattenhjul jämfört med dagens fyra turbiner. Enligt Länsstyrelsens beräkningar låg vattenbehovet till väveriets vattenhjul på mellan 2 och 4 m³/s Detta ska jämföras med nuvarande utbyggnadsvattenföring i Strömsbro kraftverk på 13 m³/s. Medelvattenföringen i Testeboån vid Strömsbro på 12 m³/s. Tidigare drift av vattenhjulet har inte heller haft samma driftstid som dagens kraftverk. Inget vatten leddes

av till väveriet och vattenhjulet kvällar, nätter och helger till skillnad mot nu när kraftverket drivs oavbrutet.

Samverkansprocessen

Från juni 2021 till februari 2022 pågick samverkansprocessen inför prövningarna enligt NAP i Testeboån. Sju möten genomfördes med verksamhetsutövare, kommuner, Länsstyrelsen och intresseorganisationer. Dessvärre blev det aldrig någon egentlig samverkan i bemärkelsen att prövningsprocessen skulle förberedas och underlättas.

Sökandes vandel

Sökande driver flera vattenkraftverk i Gästrikland och i norra Uppland och har gjort så i flera decennier. Tyvärr har sökande i alla tider visat en bristande respekt mot andra intressen och de villkor som finns för bolagets verksamhet. Listan på anmälningar till Länsstyrelserna i Gävleborg och Uppsala om överträdelser mot såväl sänkings- som dämningssgränser, torrlagda åfåror, bristande underhåll o.s.v. är lång. Senast exemplet är från februari 2023 då det upptäcktes att sökande inte släppte den i dom fastställda minitappningen i Nyhammarsån som är den del av Testeboån vid Oslättfors. Nyhammarsån var praktiskt taget torrlagd. Det är av yttersta vikt att det blir en förändring på detta beteende där sökande ska fortsätta sin verksamhet. En uppföljningsbar och rigorös egenkontroll med loggrar och peglar måste till.

[En rekordstor kull av laxsmolt lämnade Testeboån 2022 tack vare körförbudet i Strömsbro kraftverk 2019 och en ännu större kull av laxsmolt kommer lämna Testeboån 2024 tack vare skyfallet över Gävle 2021.](#)

Erfarenheterna från körförbudet i Strömsbro kraftverk hela 2019 och det flera veckor höga flödet i Testeboån till följd av skyfallet över Gävle i mitten på augusti 2021 med fritt fram för fisken förbi Strömsbro kraftverk som följd visar vilken fantastiskt stor potential Testeboån har om fisken får möjlighet att vandra fritt. Lekvandringen av lax dessa båda år var större i Testeboån än någon annan lekvandring i mannaminne. Vi måste förflytta oss till tiden innan det fanns några vandringshinder i Testeboån för att hitta motsvarande lekvandring av lax. Detta är värdefull kunskap för framtiden. Kunskapen om Testeboåns verkliga potential som laxvatten har varit dålig p.g.a. det är så länge sedan förutsättningarna för ett fullt utblommat laxbestånd fanns i Testeboån. Smoltvandringskontrollen visade att omkring 10 000 laxsmolt* lämnade i Testeboån 2022. Elfiskeresultaten 2022 visar att mellan 15 000 och 20 000 laxsmolt* kommer att lämna Testeboån 2024. Det alla frågar sig nu är: Hur stor är egentligen den potentiella produktionen av laxsmolt i Testeboån, när hela vattensystem åter är öppet för fiskvandring och alla flottledsrensade strömsträckor är restaurerade: 25 000, 30 000 eller?

Östersjölaxälvar
i samverkan

www.ostersjolaxalvar.se

**Kontrollen av antalet laxsmolt som lämnar Testeboån kontrolleras vid Forsby ca tre kilometer uppströms Strömsbro kraftverk. Antalet laxsmolt reduceras kraftigt mellan platsen för smoltvandringsskontrollen och havet i och med att Strömsbro kraftverk finns däremellan. Studier visar att 60–75 % av smolten tvingas passera genom francisturbinerna i Strömsbro kraftverk med hög dödlighet som följd.*

För Östersjölaxälvar i Samverkan

Thomas Johansson

Ordförande